

Keldby Sogn er det næstmindste paa Møn saavel i Areal som i Indbyggertal. Sognet omfatter 2033 ha. - 3647 Tdr. Land med 359 Tdr. Hartkort. Sognet er skovfattigt, idet der kun findes 29 Tdr. Land med Fredskov, nemlig Spejlsbyskoven og det lille Lukke paa Præstegaardens Mark. Af Moser findes kun Maglemose og Holmemose, og disse to Steder findes næppe ret megen Tørv, det vilde jo ellers have haft stor Betydning i vore Dage, hvor vi skal klare os med indenlandsk Brændsel.

Sognets Sydkyst begrænses af Østersøen, nemlig Strækningen fra Elmelunde Sogns Grænse ved Raabylille til Stege Landsogns Grænse til Lindegården ved Svensmark, mod Vest begrænses Sognet af Stege Landsogn paa Strækningen fra Østersøen til Stege Nor, og paa denne Side af Noret er det Stege Købstads Jorder indtil Landsognet ved Udby atter støder til og derefter fortsætter Sognegrænsen ud til Hovedskov; mod Øst har vi Sognegrænsen ved Skællet mellem Raabylille Hovmark og Holme Mose, her begynder Elmelunde Sogn og Sognegrænsen gaar derefter mod Nord, indtil vi støder til Østermark, saa drejer den mod Vest og gaar langs Sydkanten af Ridefogedlukket nord om Spejlsbyskoven og Klosterskovgaard til Stege Landsogns Grænse ved Hovedskov. Sognet gaar saaledes ikke til Stranden ved den nordre Side.

Indenfor dette Omraade viste Tællingen d. 5. Novbr. 1940, at der fandtes 300 Husstande med 1097 Personer. -

Betegnelsen Sogn er meget gammel; saa langt tilbage som til Middelalderen kan den nuværende Sogneinddeling føres tilbage; man har ogsaa Kirkestævne eller Sognestævne; det blev afholdt paa Kirkegården, naar Gudstjenesten var til Ende; saa skulde de Forordninger og Befalinger, som angik hver Mand, læses op. Præsterne skulde efter Prædiken lyse til Kirkestævne, denne Bekendtgørelsesmaade bortfaldt den 1. Januar 1871, nu er det kun enkelte Kundgørelser, som bringes frem paa denne Maade, og saa finder det i Reglen Sted ved Sognefogeden, men i gamle Dage var

denne Bekendtgørelsesmaade almindelig, og derfor skulde jo mindst en Person fra hvert Sted i Sognet i Kirke om Søndagen, for at man kunde vide hvad der skulde foregaa, det er sikkert herfra at den gl. Talemaade stammer: der skal nogen til det værste sagde Drengen, han blev sendt i Kirke. -

Her i Sognet findes 6 Byer nemlig: Keldbymagle, Pollerup, Keldbylille, Tostrup, Ullemark og Spejlsby; Hovedbyen i hvert Sogn er som Regel Kirkebyen, og i dette Tilfælde er det altsaa Keldbymagle - vi siger i daglig Tale Keldby - men dette er ikke rigtigt, for Byen hedder Keldbymagle. Navnet stammer sikkert fra Kilde; der har jo nede ved Noret ligget en Helsekilde, som i Middelalderen var en hellig Kilde; men den mistede tidligt sin Søgning, da Kippinge paa Falster kom i Ry som Valfartssted. Der har ligget en Kilde længere mod Øst, som hed Fredskilde eller Fruerkilde; der findes endnu en Betegnelse ned ved Noret, som man kalder Fruens Have. -

Af Sognets 6 Byer blev de 5 Selvejere paa et tidligt Tidspunkt, hvorimod Spejlsby vedblev at være Fæste langt op i Tiden. Kronen solgte nemlig det mønske Jordegods ved Auktion d. 19. Septbr. 1769. Keldbymagle hørte til det separate Gods og blev købt af Bønderne her for 5921 Rd. 52 Sk. (1 Rdl.: 2 Kr.); Ullemark købtes af Byens Bønder for 2439 Rd. 95 Sk; Pollerup, Keldbylille, Tostrup, Raabylille og Svensmark Byer hørte til Gods Nr. 3, og hele Godset blev købt af Bønderne for 30450 Rd. Paa dette Gods laa Sønderskov, der var $\frac{3}{4}$ Mil i Omkreds, den blev borthugget for at betale Købesummen for Godset; den sidste Del af Skoven blev fredet 1790; paa Gods nr. 3 findes ikke mere Skov tilbage end den, som kaldes Keldbylille Byhave. Spejlsby, som hører til Gods Nr. 4, sammen med Størstedelen af Elmelunde Sogn og en Del af Borre Sogn blev ogsaa købt af Godsets Bønder; men da disse ikke kunde stille den

forlangte Sikkerhed, blev Godset solgt paany og derved blev Spejlsby Bønder Fæstere.

Keldbymagle By, som omfatter 744 Tdr. Land, blev udskiftet 1797 og bestaar af 12 Gaarde, foruden Præstegaarden; af disse flyttede 5 bort fra Byen. Pollerup omf. 749 Td. Land med 14 Gd.; af disse blev 8 flyttet ud fra Byen (Udsk. Fandt Sted 1780). Keldbylille 567 Td. Land udsk. 1800 omfattede 8. Gd., af disse flyttede 3 ud. Tostrup 604 Td. Land, udsk. 1804 omfattede 8 Gd. og 1 flyttede ud. Ullemark 456 Td. Land, udsk. 1797 omfattede 7 Gd. og 1 flyttede ud. Spejlsby 527 Td. Land, udsk. 1800 omfattede 7 Gd. og 3 flyttede ud.

Der fandtes saaledes 49 Gaarde i Sognet, og Hartkornet var ca. 6 Td. 5 Skp. For hver Gaard, undtagen i Pollerup som havde 1 Td. Land Hartkorn mindre pr. Gaard. Paa samme Tidspunkt fandtes ca. 80 Huse med eller uden Jord. -

Udskiftningen var saaledes fuldført 1804, og det var først nu, at Fremskridtet indenfor Landbruget kunde finde Sted, da hver fik sin Lod samlet. Man maa dog ikke tro, at alt dette har fundet Sted uden Gnidninger; der har sikkert blandt de ældre Bønder været en Del Modstand mod ophævelse af Fællesskabet og Hjælpsomheden, som i saa høj Grad prægede den gl. By; man var desuden mere beskyttet mod Røvere og Skarnsfolk ved at bo samlet end ved at bo ene ude paa Marken; desuden har der været store Arbejder med Anlæg af Veje, indgrøfte hver Lod, saaledes som vi ser det endnu med Grøftevold og Pilerækker.

Herregaaarde fandtes ikke her i sognet. Landsledgaard er sammenkøbt senere af Kammerraad Smith og bestaar af 4 Bøndergaarde, deraf 2 Gaarde fra Pollerup, 1 fra Keldbylille og 1 fra Raabylille. Klosterskovgd. er af nyere Dato; den bestod oprindelig af en Bondegård og senere omkr. 1860 lagdes en Gaard og endelig i første Halvdel af Firserne føjedes endnu en Gaard til, desuden hører et Areal af 60 Td. Land

fra Elmelunde Sogn til, saa Gaarden i sin nuværende Skikkelse er kun 60 Aar gl. -

I Middelalderen omtales Holmegaard i Spejlsby, og af gl. Dokumenter fremgaar det, at den har været ret betydelig. I 1631 overdrages Gaarden til Kongen, og den omfatter da 4 Gaarde; men efter at den er kommet under Kronen, forsvinder den sidste Rest af Godsherligheden, og den er antagelig blevet delt i 3 a 4 Gaarde. (Maglemose skal have tilhørt Holmegaard).

I Spejlsby har ligget et St. Jørgens Hospital med tilhørende Kapel; det menes at være anlagt i den tidlige Middelalder, hvornaar det er forsvundet vides ikke; men endnu 1679 stod et grundmuret Hus med Taarn tilbage. Til Hospitalet hørte en Del Jordegods, 10 Gaarde i Udby, 4 Gaarde og 5 Huse i Spejlsby og 5 Gaarde og 1 Hus i Ullemark. Spejlsby har sikkert sit Navn efter Hospitalet idet Navnet i 1420 skrives Spitalsby.

Da en stor Del af Sognet hører under Gods Nr. 3, saa er der Anledning til at omtale den Mand, der i saa høj Grad medvirkede til, at disse Byers Bønder blev Selvejere; men for at forstaa, hvilket Gode det var for Bønderne, saa maa man vide, hvad der gik forud, og som i saa høj Grad trykkede Bønderne. Jeg skal her bl. a. nævne Hoveripligten, der bestemte, at hver Bonde skulde præstere en Mængde Arbejde paa Herregaardene, adskillige af disse blev drevet udelukkende ved Bøndernes Arbejde. Under Adelsvældet blev hele Landsbyer nedlagte og omdannede til Herregaarde; dette i forbindelse med Hoveripligten var højst uheldigt for Bønderne, ligesom det var en Hindring for Agerbrugets Opkomst. Hovbønderne maatte give Møde paa Herregaarden paa de for Markarbejde saavel i Saa- som Høsttiden gunstige Dage, og dette medførte, at deres egen Jord forsømtes. I 1771 blev Forholdet mildnet noget, idet det bestemtes, at der af en Gaard paa 6 Td. Hartkorn kun maatte forlanges 48 Spanddage og 96 Gangdage; men Godsejerne var

meget utilfredse med denne Forordning, der efter deres Mening umuliggjorde en forsvarlig Drift af Hovedgaarden. Endelig 1850 kom en Lov om Afløsning af Hoveriet. -

Fæstevæsenet var ogsaa en Hindring for Fremskridt. Godsejeren ejede Gaarden, og Fæsteren havde kun Gaarden paa Livstid og havde saaledes ingen Interesse for Fremtiden, han vidste ikke, om hans Børn blev Fæster efter ham, eller Gaarden blev givet andre i Fæste.

Desuden havde man Stavnsbaandet, som i 55 Aar fra 1733 til 1788 paahvilede den danske Bondestands mandlige Medlemmer indenfor visse Aldersgrænser, og som gik ud paa, at de ikke maatte forlade deres Fødestavn. Herremanden kunde bestemme, hvem der skulde udskrives til Soldat; han kunde udtage, hvem han vilde af sine Bønder mellem 14 og 36 Aar, og det blev forbudt Bønder, som var optaget i Rullen, at forlade Godset. Senere blev Stavnsbaandet udvidet til at omfatte Tiden fra det 9. til det 40. Aar, yderligere bestemtes, at naar en Soldat efter endt Tjeneste ikke vilde overtage en Fæstegaard paa det Gods, han hørte til, kunde Godsejeren afgive ham til Tjeneste ved et hvervet Regiment i en Tid fra 6 til 8 Aar, undertiden indtil 10 Aar. Herremanden kunde saaledes true udtjente Soldater til at tage mod en forfalden Fæstegaard. Bønderne var næsten for Livstid bundet til det Gods, hvortil de hørte. Endelig 1788 kom Forordningen om Stavnsbaandets Ophævelse.

Fællesskabet var ogsaa en Hindring for Fremskridt. Landsbyens Gaarde laa tæt samlet, og omkring hver Gaard laa Toften, som væsentlig benyttedes til Gaardsplads og Have; ogsaa i Agerlandet havde hver Gaard sin Andel; men denne var splittet i mange Smaalodder alt efter Beliggenhed og Kvalitet. Denne Ordning der gav alle Gaarde sin Andel i Baade god og Daarlig Jord, havde til Formaal, at stille alle lige m. H. til Jordens Godhed og Beliggenhed, en Gaard kunde have indtil 30 Lodder. Man var tvunget til at have samme Dyrkningsturnus og at lade alle

Arbejder i Marken udføre paa samme Tid. Driftsformen var i Reglen Trevangsbruget, der efter Tur benyttedes til Rug, Byg og Græs, den Vang, som var udlagt med Græs, samt Kornvangene, naar Kornet var indhøstet, (Ævret¹) benyttedes til Græsning af alle Ejerne i Fællesskab.

Den Mand, som gennem flere Aar havde søgt at ruste Bønderne til Kamp for Friheden og til at købe deres Ejendom, var Hans Herman Barfoed; men det var en vanskelig Opgave, for Bønderne var forsagte og daarligt stillet i økonomisk Henseende, og hans Virksomhed fandt heller ikke Autoriteternes Anerkendelse; men trods alt lykkedes det dog Barfoed at redde to af Godserne for Bønderne nemlig Gods Nr. 2 Fanefjord og Nr. 3 Sønderskov samt en del Strøgods.

Som Tak for sin Virksomhed blev han valgt til Godsforvalter for begge de store Godser, der blev frigjorte, samt for Byerne Tøvelde og Bidsinge og senere Udby. Han styrede det hele med stor Dygtighed indtil sin Død 1787; han boede i Dame og blev kun 47 Aar gl. Forvalter Barfoed, der staar som Ejer af en Gaard i Pollerup I Aarene 1775-76 og 77, blev kaldt Møns gode Engel. 150 Aar efter Godsernes Køb blev rejst en Mindesten for den gode Mand ved Slotshøj. Stenen har følgende Indskription: Minde om Hans Herman Barfoed, Forvalter for Godserne Nr. 2 og 3 m. m. Han kaldtes Møens Engel, fordi han samlede Fæsterne og hjalp dem til Selveje og Frihed 19/9 1769. Han styrede disse Godser til sin Død 1787. De taknemmelige Bønders Arvinger i 5te Led paa Godset Nr. 3 satte denne Mindesten 1919.

Der foreligger en betydelig Samling Dokumenter vedr. Gods Nr. 3, og der findes i disse sikkert en Del Stof af Interesse, men jeg har ikke haft den fornødne Tid til at gennemgaa og afskrive det.

---

¹ Ævret: "- det at lade Kreaturerne faa adgang til Græsning (Løsdrift) paa de ikke længere indhegnede Marker, hvorfra Afgrøden (Kornet) er indhøstet..... at opgive Ævred...give Ævred (Stubmarkerne) fri til Kreaturerne græsning." Ordbog over det danske Sprog.

Udskiftningskortet for Keldbymagle viser, at Byen den Gang havde samme form som i Dag, og den har sikkert haft samme Form langt tilbage i Tiden. Byen er i den nyere tid blevet lidt længere, nemlig mod Vest fra Hans Jørgen Hansens Gaard og mod Øst fra den gl. Stuelænge, som tilhører Kr. Hansen og mod Nord de to Huse, som ligger ved Østermarkvejen. Paa Nordsiden af Vejen har ligget 10 Gaarde. H. J. Hansens Gaard ligger paa sin gl. Plads. Johs. Hansens og E. Skovs Gaard, som er delte, har ligget paa den Plads, hvor Maskinsnedkeriet findes. Magne Jørgensens Gaard ligger til Dels paa den gl. Plads, men er dog lidt mod Øst. Harald Petersens Gaard har beholdt sin gl. Plads. Kr. Rasmussen og Mads Rasmussens Enkes Gaard, som er delt, har ligget, hvor nu Slagter Hjemsted boer; denne Plads har tilhørt Kr. Rasmussens Gaard indtil Hjemsted for ca. 40 Aar købte den, og den daværende Bygning blev i adskillige Aar benyttet til Kappelan-Bolig. Alfred Bendsens Gaard laa, hvor Smedjen nu findes. Kr. Andersens Gaard havde sin Plads paa Hjørnet af Østermarkvejen, hvor Valdemar Jensen nu boer. Kr. Hansens Gaard ligger paa sin gamle Plads. Den yderste gaard mod Øst laa, hvor den gl. Stuelænge findes, som tilhører Kr. Hansen; den er forøvrigt først forsvundet 1887, da Hovedparcellen blev lagt til hans Gaard; men Gaarden var udstykket paa et Tidspunkt, allerede omkring 1807. Paa Sydsiden af Gaden ligger Gaardene endnu paa deres gamle Pladser. Som allerede nævnt, blev 5 Gaarde flyttet ud paa Marken. Degneboligen fandtes, hvor Tømrer Iversen boer, og Degnens Jord gik et Stykke nordpaa langs Østermarkvejen. Degneboligen paa 9 Fag blev solgt 1801 for 600 Rdl. Rytterskolen eller Fr. d. 4. Skole er Kommunens Hus nede i Byen, og Skolejorden laa paa nordre Side af Vejen fra H. J. Hs.' Gaard mod Bryggerhuset; den gamle Skole blev benyttet indtil 1883, da den nuværende Skole blev bygget. Bysmedien laa nede ved Gadekæret, der hvor Hans Nøhrs og Barber Jepsens Huse ligger, den er først nedrevet omkring 1890.

Jeppé Aakjær siger i Forordet til en Bog som han kalder "Af min Hjemstavns Saga", at Arkivstudier staar for de fleste som noget gabende kedsommeligt; men for mig er det det morsomste paa denne Jord. Der er en sær fortryllelse i det at faa fat i et gulnet Dokument; saa hensættes man til svundne Tider, hvor forlængst hensovede Mænd taler til os med deres ru og barske Røst. Med et rette Dokument i min Haand er jeg i Stue sammen med hvem jeg vil; man kan gøre sig til samtidig med enhver Begivenhed, enhver Katastrofe i Samfundet og den enkeltes Liv.

Naar jeg har valgt at citere disse Ord af Aakjær, saa er det, fordi jeg vil føre mine Tilhørere et godt Stykke tilbage i Tiden og skildre for dem, hvorledes Livet levedes i Landsbyen den Gang.

Lad os gaa et Par Hundrede Aar eller lidt mere tilbage i Tiden og saa gaa en Tur igennem Byen, saa vil vi faa at se, hvilke forarmede Beboere Byen har; vi vil faa at se, at ikke alle Gaarde er beboede, det kan skyldes den sorte Død eller Pesten, der tidligere har hærget Øen; men mange Gaarde laa ogsaa øde siden Svenskernes Nærværelse her indtil 1697. Den 8. Marts 1661 blev læst paa Øster- og Vester Herredsting, at der fandtes 244 aldeles øde og afbrudte Gaarde og desuden 67 brøstfældige Gaarde, hvor intet var saaet. Bøndergaarde bestod i Reglen af 2 eller 3 Længer af usleste Bygning, og de fleste havde ingen Skorsten, hvorved der tit opkom Ildebrand. Gaardene var lave og lerklinede og straatækkede.

I Aaret 1685 kom den største Ulykke, som Mønboerne nogen Sinde har haft. Livgarden til Hest fik sit Standkvarter her og dens Chef var Oberst Samuel Christoffer v. Plessen, som blev Møns Amtmand. Nu begyndte der en Udsugning og en Udplyndring af Befolkningen, baade hvad angik Penge og Fødevarer; ingen maatte føre noget udenfor Øen uden Oberstens Tilladelse, han fik Tilnavnet "den Onde". I de 12 Aar han regerede her paa Øen maatte Bønderne slæbe og trælle for ham, og de blev under Arbejdet mishandlede i høj Grad; hvis de klagede, fik de Prygl.

Allevegne anvendte Garderne Pryglemetoden overfor Bønderne; ikke en Gang i Kirken kunde de være med Fred, de blev spyttet i Ansigtet og Garderne huggede dem i Benene med deres Sporer, saa Blodet flød.

Endelig 1697 blev den onde Pless' Regimente forbi; men dermed var Armoden og Fattigdommen langt fra væk. Præsten Jens Vith² skriver saaledes i sin Indberetning i 1720 om en Gaardmand her i Byen, at paa Gaarden sad kun han og Konen; de var saa forarmede, at de ikke havde Raad til at have Tjenestefolk, saa man kan nok tænke sig, at med de Hjælpemidler, der den Gang stod til deres Raadighed, er det ikke meget, de har kunnet faa ud af Jorderne, de har næppe kunnet faa mere end det tørre Brød. Markerne har sikkert ikke ydet ret meget efter saa mange Aars Elendighed. Aarene umiddelbart før 1720 havde været meget daarlige, i 1719 var der Misvækst. Folk og Fæ led Nød, paa vejene og ved Gaardene strejfede Udgangsøg og Tiggere for at finde en Smule til at bjerge Livet ved.

Lad os gaa igennem Byen. Nede ved Gadekæret ser vi Gadebrønden med den store Brøndkarm omkring og den høje Brøndvippe ved Siden. Hvis vi paa vor Tur møder en Dreng eller ung Mand, saa er han sikkert i Bukser og har en rød Tophue paa Hovedet. Møder vi en Bondevogn, saa er der sikkert Kurvefading, og Hestene er magre og luder med Hovederne. Hvis det er en ældre Bonde, der sidder paa Vognen, saa har han en stor Hat paa Hovedet, og det lange hvide Haar hænger ned over Skuldrene; han bærer en stor Skødefrakke, kort i Livet, men lange Skøder; i Frakken er blanke Sølvknapper; han har Knæbenklæder og et Par store Uldhoser, maaske har han en hvid Vadmels Brystdug og en mørkebrun Vadmelsvest med Sølvknapper.

Hvis det er Søndag har han sin Kone med, hun er iført et mørkegrønt Vadmelsskørt og et Liv af lidt lysere Farve; udenom har hun en Trøje, der

---

² **Jens Jensen With:** Præst ved Keldby Kirke fra 1710 til 1742.

er hæftet sammen paa Brystet med et stort Sølvspænde. Hun har Hovedtørklæde paa (det er jo for Resten højmoderne og fint at gaa med Hovedtørklæde i 1943); men under Tørklædet bærer hun det hvide Lin, Korsklæde med ægte Kniplinger, og fine Silkebaand hænger ned fra det perlesmykkede Nakkestykke; hun har maaske Sølvspænder paa Skoene; de gaar over i Kirken, der har hver Gaard sin Stol, og ingen vover at sætte sig, hvor han ikke har Ret til at sidde. Mændene sad til Højre og Kvinderne til Venstre, og hvis vi gaar med, vil vi faa at høre, at Menigheden synger Kingos Salmer, hvad Sognepræsten Hr. Jens Vith siger, ved vi ikke; men det er sikkert med myndige Ord, han har holdt sin Prædiken, og den har sikkert haft en anselig Længde. Timeglasset er nok blevet vendt mere end en Gang. Naar vi forlader Kirken, faar vi maaske set nogle Mennesker, som er stillet i Gabestok udenfor Kirkedøren, og dem havde man Lov til at spytte paa, for det var Mennesker, som ikke havde opfyldt deres Helligdagspligter.

Det kan ogsaa hænde, at det er en Hverdag, vi er paa Vandring; maaske der skal være Bystævne, saa møder vi Oldermænden, han kommer ud af sin Gaard med et Kohorn i Haanden, han sætter det for Munden, og saa blæser han af sine Lungers fulde Kraft; det lyder ikke godt; men det er noget som kan høres, og det er Oldermændens Signal til Bymændene, og nu kommer de ud fra deres Gaarde. Vi tænker os, at Bystævnet er nede paa Dampladsen med et træ i Midten og 12 Stene i en Rundkreds uden om. Hver Gaard har en Sten, og hver Bonde tager Plads paa sin Sten, og saa foregaar Forhandlingerne under Oldermændens Ledelse. Hvad Forhandlingerne drejer sig om, beror jo paa, hvilken Aarstid Stævnet holdes.

Som jeg har nævnt før, drives Byens Jorder i Trevangsdrift i Fællesskab; der skal altsaa bestemmes om de forskellige Vange og det første, der skal ske, er, at efterse, om alle Led er hængte, og om alle Hegn

er i Orden, for efter Byloven skal alle Led være i Orden til Voldermissedag, og da Byen her har Græsvang mod Østermark i Aar, og samme By har Græsvang, der falder sammen med vor, saa kommer vi til at holde Grandestævne sammen med Østermark Byfolk. Der skal maaske foretages Gærdesyn om 8 Dage og de, som ikke har lukket Hullerne i deres tilmaalte Gærde, idømmes Bøder, som tilfalder Byens Kasse, og disse Bøder anvendes til Øl ved Mortensgildet.

Der skal vælges Stodderkonge. Han skal føre Tilsyn med Byens Fattige og med de fremmede Skarnsfolk, der kommer til Bys og bliver Natten over.

Gadedammen skal renses, hertil møder 1 Vogn fra hver Gaard, og Husmændene møder med Spade og Skovl.

Der skal vælges en Byhyrde og fastsættes Løn til ham. Hvis det er Efteraar, skal de tørre Gærder hentes hjem for at bruges til Brændsel.

Der skulde ogsaa holdes Møggilde, det vil sige, at alle Byens 12 Møddinger tømmes under Oldermændens Ledelse, og forinden Pløjningen fandt Sted, skulde Rebningen foregaa, det vil sige, at alle Agre blev Maalt med en vis Reblængde.

Der var saaledes mange Spørgsmaal at drøfte og meget Arbejde, som skulde udføres, men der var dog enkelte Festdage, saaledes naar Ungdommen red Sommer i By eller ogsaa Fastelavnsridningen som med efterfølgende Dans og Festligheder varede hele Ugen. Her paa Øen kaldtes disse Fastelavnsløjer for, at man holdt Laug³, og det hele foregik paa en af Gaardene i vedkommende By, og der dansedes i Øverstestuen.

Naar jeg nævnte, at det var ved Bystævnet eller ved Bymændenes Forhandlinger at alt blev drøftet, som angik Byens og Sognets Anliggender, saa skylder jeg ogsaa at sige, at man paa det Tidspunkt jo

---

³ Laug: "Om Vinteraftener holdes imellem saakaldet Laug, hvor de Unge fornøie sig ved Dands." Ordbog over det danske Sprog.

hverken havde Sogneraad eller nogen af de mange Sømmenslutninger, som kendes i vore Dage.

Det kommunale Styre har jo for et Aars Tid siden holdt 100 Aars Jubilæum, og Landboforeningen, som vel er en af de største Sømmenslutninger vi har, mangler endnu et Par Aar i at kunde holde 100 Aars Jubilæum. Brandforsikring som vi i vore Dage synes er uundværlig, er ogsaa nyere. Det ældste Bygningsbrandforsikringselskab, vi har her i Landet, er den alm. Brandf. f. Landb., og dette Selskab har nylig holdt 150-Aars Jubilæum. Møns Brandforsikring som i dag har ca. 5000 Medlemmer med en Forsikringssum af over 60 Mill. Kroner eksisterede heller ikke. Den første Spire, blev lagt til denne Forening for ca. 90 Aar siden, og Foreningen i sin nuværende Form er kun 70 Aar. Det er da let at forstaa, at det var en Ulykke for de Mennesker, hvor der opstod Ildebrand, og som derved mistede deres faa og fattige Ejendele; jeg har jo allerede nævnt, i hvilke brandfarlige Boliger, der havde deres Hjem. Naar alle deres Ejendele var opslugt af Luerne, kunde de faa udstedt et Brandbrev hos Øvrigheden, det vil sige, at de fik Tilladelse til at gaa fra By til By og sammentigge de nødvendige Midler til at faa samlet lidt af det nødvendige Bohave igen. For ca. 90 Aar siden skete en større Ildebrand paa Nyord og den Gang blev der overalt her paa Øen foretaget en indsamling for at hjælpe de Brandlidte. Det gamle System, den gl. Landsby, var i et og alt præget af Hjælpsomhedens Aand, den ene støttede den anden, hvis det da ikke, som en af vore Forfattere skriver, opfattedes som en Pligt.

De gl. Bondehjem var ret primitive, de bestod i Reglen af Køkken og Bryggers med Stengulv, det vil sige, Gulvet var lagt af toppede Brosten, desuden Dagligstuen paa 3 Fag, her fandtes Langbordet med Gaosebænken og Hjørneskabet; i dette opbevarede Manden de faa Værdigenstande og Værdipapirer, som han var i Besiddelse af. Ved den

modsatte Væg fandtes Sengestederne med Omhæng for, og hvis det var lidt ud over det almindelige, var det en Himmelseng. I Øverstestuen eller Stadsstuen fandtes Skabe, Dragkister og Klædekister indeholdende Familiens Forraad af Linned og Vadmel samt Hvergarn, intet blev købt i Forretninger, alt blev forarbejdet hjemme; man havde Uld og Hør som blev spundet af Husets Kone og Piger. Garnet blev derefter sendt til Farvning og Vævning; der fandtes næppe en Landsby uden mindst een Væver, og han havde nok at bestille. Skræderen sad ikke den Gang hjemme paa sit Værksted og arbejdede; men han gik fra Gaard til Gaard og sad der i flere Dage og syede, hvad Familien skulde bruge.

Der fandtes den Gang som nu nogle Mennesker, som skulde underholdes af Samfundet; men det var væsentlig ældre udslidte Mennesker. Aldersrente eksisterede ikke. Disse Mennesker gik paa Omgang hos Bønderne, en Dag paa hver Gaard, her fik de saa Kosten ved Familiens Bord, og imellem Maaltiderne maatte de saa gøre lidt Nytte, hvis de var i Stand dertil. Det blev betragtet som en Byrde for en By, hvis der fandtes Fattighus i Byen, for saa gik det særligt ud over Beboerne der med at have de fattige paa Omgang. Her i Sognet har staaet en Strid mellem Pollerup By og Sogneforstanderskabet angaaende dette Spørgsmaal.

Tiggeriet var en Landeplage, Tiggerne slog sig sammen i Flokke og hjemsøgte Byerne, og naar de var flere i Selskab, kunde de jo lettere tvinge Beboerne til at give sig, hvad de ønskede, og derfor valgtes Stodderkongen eller Bettelfogden, som jeg før har nævnt, i H. t. En kgl. Forordning af 1735. Deres Opgave var at drive disse Tiggerbander ud over Sogneskillet. Løn fik de ikke for deres Arbejde; men naar de havde været ude i Embeds Medfør, saa skulde de have fri Kost hos Bønderne; men blev det til at de skulde have 4 Sk. for hver Tigger, de oppebragte. Senere blev

det endnu værre for Tiggerne; hvis de tiggede uden lovligt Paaskud, skulde de straffes, de kunde risikere at komme i Møns Tugthus.

Alt gik efter bestemte Regler i det gl. Bondehjem ogsaa ved Bordet. Manden havde sin Plads for Bordenden, paa Langbænken langs Vinduerne sad Arbejdsmanden, Karlen og Drengen, nederst sad Børnene; paa den modsatte Side havde Pigerne deres Plads, ved de Maaltider, hvor der vankede Søbemad maatte de staa op, mens de spiste; ved de øvrige Maaltider kunde de tage Plads nederst paa Langbænken.

Den gl. mønske Bondekost bestod om Sommeren af 5 Maaltider; 1) Davre bestaaende af Kogesild og Søbe. 2) Mellemmad Kl. 9 a 10 best. af 1 eller 2 Rundtenummer Brød med Smør og Ost. 3) Middagsmad Kl. 12 best. af Flæskesuppe, Ærter, Kaal, Vandgrød eller sød Vælling, men stedse Flæsk enten i stegt eller kogt Tilstand som Eftermad eller Tilmad. 4) Middaften Kl. 4 a 5 best. af Smørrebrød, og endelig 5) Nadver, naar Dagens Arbejde var endt; dette Maaltid bestod af Vandgrød og Mælk. I Høsttiden serveredes der Øl, Brændevin, Sigtebrød og Hvedekage.

Det Tidsrum, som vi har besæftiget os med, havde dog ogsaa nogle Fremskridt og Forbedringer; men de blev ligesom i vore Dage ikke modtaget med lutter Velvilje. Det var i dette Tidsrum, at de saakaldte Rytterskoler, af hvilke vi har en her i Sognet, blev bygget. Tænk sig en saadan skole skulde bygges af brændte Sten og Egetømmer, Skoleholderen skulde have 2 Stuer, Sengekammer, Forstue og Køkken foruden det store Rum, som Børnene skulde sidde i, og alle de mange store Vinduer, der skulde være i en saadan Bygning, sikken en Ødselhed at bygge saadanne Palæer, og dem fik vi endda 10 af her paa Øen. Hvem skulde betale? Ingen andre end Samfundet, dette var det, Udgifterne blev væltet over paa den Gang, som i vore Dage, og man havde dog klaret sig godt med de gamle Degne, som havde undervist Ungdommen lidt i

Sakristiet eller rundt paa Bøndergaardene, hvad skulde en Bonde dog bruge al den lærdom til.

Konfirmationen blev ogsaa indført i dette Tidsrum, heller ikke den blev modtaget med Velvilje.

Sognefogedinstitutionen er en af de faa Ting, som er blevet bevaret igennem Tiderne. Sognefogderne kendtes allerede i det 16. Aarhundrede og benævnedes ogsaa undertiden som Bondefoged. Hvad deres Funktioner var, har man ingen Oplysning om. Den nuværende Ordning er gennemført i H. t. Forordn. af 11. Novbr. 1791, og Sognefogedens Pligter i vore Dage er nærmest at udføre Ordre fra Politimesteren, samt bistaa Dommeren i visse Anliggender; endvidere er Sognefogeden i Reglen Lægdsmand, og han foretager borgerlige Vielser.

Saaledes som jeg har søgt at skildre Livet i Keldbymagle, har det ogsaa været i Sognets andre Byer, Ja, overalt her paa Møn. Hver By havde sin Oldemand og sit Bystævne, Bylovene og Vedtægterne har ikke afveget meget fra hverandre.

Tiderne skifter, og meget har forandret sig; det er sikkert vanskeligt for vor tids Ungdom at forstaa, at for 200 Aar siden var Forholdene saaledes, som jeg har skildret, og dog har sikkert den Tids Ungdom været lige saa glade og tilfredse, som I er det i vore Dage.

Jeg har søgt at give en Skildring af Sognet her, saaledes som det var i gl. Dage og saaledes som Livet levedes i den gl. Landsby, hvor det hele nærmest var en Familie. Rede Penge kendte man ikke saa meget til, Bonden betalte sine Afgifter med Korn, Arbejde og lidt Penge. Mønt var en sjælden Gæst i hans Lomme, han klarede sig uden. Naar han kørte til Købst., havde han Korn, Huder ell. andre Produkter med i Vognen, og han hjemførte Salte, Jern og lign. Sine Tjenestefolk lønnede han med Uld, Vadmel og Træsko samt lidt Penge.

Enhver af Jer kan faa bekræftet, hvad jeg har fortalt ved at læse de gl. Dokumenter og Protokoller, som findes paa Landsarkivet eller Rigsarkivet i København; I kan ogsaa aflægge Besøg paa Nationalmuseet eller paa Frilandsmuseet i Lyngby; der vil I kunne faa set de gamle Klædningsstykker, Bohave samt gamle Gaarde, Huse og Værksteder. Ja, I behøver endda ikke rejse saa langt for at faa set adskilligt af det, jeg har nævnt, I behøver blot at aflægge et Besøg paa Møns Museum, det er ikke saa langt borte og det er tilmed gratis. Igennem Biblioteket vil ogsaa kunne faas Oplysning om mange Ting.

Der er en Bygning her i Byen, jeg har undgaaet at nævne, og et er vor gamle Kirke; men Grunden er, at jeg mener, at Præsten er den rette til at give en Skildring af denne. Jeg har heller ikke omtalt Sognet i den nyere Tid fra Aar 1800 til vore Dage, et tidsrum hvor et mere moderne Styre er blevet indført. Der vilde være meget, som vilde være interessant at behandle, men det maa gemmes til anden Lejlighed.

Keldby Loger er det næstmindste paa Nørw saavel i Areal som i Guldbyggerantallet. Lognet omfatter 2033 ha. - 3647 Fds. Land med 359 Fdv. Skatkov. Lognet er skovfattigt, idet der kun findes 29 Fdv. Land med Fredskov, nemlig Spejlskovskoven og det lille Lunteke paa Græstegaardens Mark. Af Nørw findes kun Maglumose og Holmumose, og disse to Pæder findes næppe ret megen Fod, det vilde jo ellers have haft stor Betydning i vore Dage hvor vi skal betale os med indenlandsk Brændsel.

Lognets Sydvest begrænses af Østersøen, nemlig Strækningen fra Blinclunde Logers Grænse ved Raabylille til Høge Høge Landsogers Grænse til Lundegaardens ved Svensmark, mod Vest begrænses Lognet af Høge Landsogers Strækningen fra Østersøen til Høge Nør, og paa denne Side af Nør er det Høge Højskads forder indtil Landsognet ved Udby altu stoden til og derefter fortsætter Lognegrænsen ud til Hovedskov; mod Øst har vi Lognegrænsen ved Skallet mellem Raabylille Højsmark og Holmumose, her begynder Blinclunde Loger og Lognegrænsen

gaa derefter mod Nord, indtil vi stöder til Østermark, saa drøjer den mod Vest og gaa langs Lydkanten af Ridefogedlukken mod om Spejlsbyskov og Klosterkrogaard til Pæge Grundsoq. Høuse ved Hovedskov. Lognet gaa saaledes ikke til Strandens ved den nordre Side.

Fundenfor dette Omraade viste Fællingen d. 5. Novbr. 1940, at der fandtes 300 Husstande med 1097 Personer. —

Betegnelsen Loger er meget gammel; saa langt tilbage som til Middelalderen kan den nuværende Logerinddeling findes tilbage til; man har ogsaa Kirkestovne eller Logrestovne, det blev afholdt paa Kirkegaarden, naar Gudstjenesten var til Ende; saa skulde de Forordninger og Befalinger, som angik hver Mand, læses op. Præsten skulde efter Prædiken bære til Kirkestovne. Denne Bekendtgørelsesmaade trofaldt den 1. januar 1871, nu er det kun enkelte Kundgørelser, som bringes frem paa denne Maade, og saa findes det i Reglen Sled ved Lognefogeden men i gamle Dage var denne Bekendtgørelsesmaade almindelig, og derfor skulde jo mindst en Person fra hvert Sled i Lognet i Kirke om Lørdagen, for at man

kunde vide hvad det skulde forgaar, det er sikkert herfra at den gl. Talemaade stammer; det skal rogen til det værste sag de Drøngene, han blev sendt i Kiste. —

Her i Loquens findes 6 Byer nemlig: Keldbymagle, Sollunup, Keldbylille, Fostrup, Ullensmark og Spejlsby; og Hovedbyen i hvert Loquens som Regel Kirketown, og i dette Tilfælde er det altsaa Keldbymagle - vi siger i daglig Tale Keldby - men dette er ikke rigtigt, for Byen hedder Keldbymagle. Navnet stammer sikkert fra Kilde; det har jo med ved Nord ligger en Helsekilde, som i Middelalderen var en helig Kilde; men den eksisterede tidligt i Loquens, da Kippinge paa Falsen kom i By som Valfartstue. Den har ligger en Kilde længere mod Øst, som hed Fredskilde eller Furekilde; der findes endnu en Belegning med ved Nord som man kalder Friens Have. —

De Loquens 6 Byer blev de 5 Selviere paa et tidligt Fids-punkt, hvorimod Spejlsby vedblev at være Feste langt op i Tiden. Kronen købte nemlig det münster fordeigods ved Auktioen d. 19. Septbr. 1769. Keldbymagle hørte til det separate Gods og blev købt af Bønderne her for 5921 Rd. 52 Sk., de øvrige 3
(1 Rd. 2 Sk.);

Ullensmark kjøbles af Byens Høiher for 2439 Rd. 95 Sk.; Sollernup, Keldbylille, Fostrup, Raabylille og Jønsomaste Byes horte til Gods Nr. 3, og hele Godsset blev kjøbt af Høiherne for 30450 Rd. Fraa dette Gods kan Høiherstov, der var $\frac{3}{4}$ Mil i Omtredes, den blev bortkøbt for at betale Høihermannen for Godsset; den sidste Del af Skoven blev fældet 1790; fraa Gods Nr. 3 findes ikke mere Skov tilbage end den, som kaldes Keldbylille Byhave. Spejlsby, som hørte til Gods Nr. 4, sammen med Høihersteden af Keldbylille Fog og en Del af Storm Fog blev ogsaa kjøbt af Godssets Høiher; men da disse ikke kunde stille den forlangte Liktæthed, blev Godsset solgt paany og deraad blev Spejlsby Høihersteden.

Keldbymaale By, som omfatter 744 Td. Land, blev udskilt 1797 og bestaar af 12 Gaarde, foruden Forstegaarden; af disse flyttede 5 bort fra Byen, Sollernup omf. 749 Td. Land med 14 Td.; af disse blev 8 ^{flyttede} ud fra Byen (Udsk. fandt Sted 1780, Keldbylille 567 Td. Land udsk. 1800 omf. 8 Td., deraf ³ flyttede ud, Fostrup 604 Td. Land, udsk. 1804 omf. ⁸ Td. og 1 ^{flyttede} ud, Ullensmark 456 Td. Land, udsk. 1797 omf. ⁷ Td. og 1 ^{flyttede} ud, Spejlsby 527 Td. Land, udsk. 1800 omf. ⁷ Td. og 3 ^{flyttede} ud.

Des fandtes saaledes 49 ^{Gaarde} ~~Ed.~~ i Lognet, og Høstkommet var ca. 6 Td. 5 Styk for hver Gaard, undtagen i Follung, som havde ~~ca~~ 1 Td. Høstkom mindre pr. Gaard. Iaa samme Tidspunkt fandtes ca. 80 Husse med eller uden Jord. —

Udstøifningen var saaledes fuldført 1804, og det var først nu, at Franskrigene indenfor Landbruget kunde finde Sted, da hver fik sin Lod samlet. Man maa dog ikke tro, at alt dette har fundet Sted uden Grindringer; der har sikkert blandt de aldre Bønder været en Del Modstand mod Ophøvelse af Fællesarbejde og Hjælpsomheden, som i saa høj Grad prægede den gl. Tid; man var desuden mere beskyttet mod Røvere og Skeansfolke ved at bo samlet end ved at bo ene inde paa Marken; desuden har det været store Arbejder med Anlæg af Veje, indgrøfte hver Lod, saaledes som vi ser det endnu med Grøftvold og Silerækker.

Herrigaarde fandtes ikke her i Lognet. Landstedgaard er sammensat af Kammeraad Parille og den består af 4 Bøndergaarde, deraf 2 ^{Gaarde} ~~Ed.~~ fra Follung.

i fra Haldbyhille og i fra Raabyhille. Klosterkøvgd. er af nyere Dato; den bestod oprindelig af en Bøndergaard og senere omkr. 1860 lagdes en Gaard og endelig i første Halvdel af Firsens føjedes endnu en Gaard til, desuden hører et Areal af 60 Td. Land fra Holmelunde Løgn til, saa Gaarden i sin nuværende Skikkelse er kun ca. 60 Aar gl. —

§ 7 Middelalderen omfalder Holmegaard i Spejlsby, og af gl. Dokumenter fremgaaer det, at den har været ret betydelig. I 1631 overdrages Gaarden til Kongen, og den omfalder da 4 Gaarde; men efter at den er kommen ind under Kronen, forsvinder den sidste Rest af Godshertigheden, og den er antagelig blevet delt i 3 a 4 Gaarde. (Magleborg skal have tilhørt Holmegaard).

§ 8 Spejlsby har ligget et H. Jørgens Hospital med tilhørende Kapel; det menes at være anlagt i den tidlige Middelalder, hvorefter det er forsvundet uden igtet; men end. om 1679 stod et grundmuret Hus med Faarv tilbage. Til Hospitalet hørte en Del fordegods, 10 ^{Ende} i Udby, 4 ^{Ende} og 5 Huse i Spejlsby og 5 ^{Ende} og 1 Hus i Allumose.

Lyejlsby har sikket sit Navn efter Hospitalet idet Navnet i 1420 skrives Epitadsby.

[Da en stor Del af Loqvæd kom under Gods Nr. 3, saa er den Aulodning til at omstale den Mand, der i saa høj Grad medvirkede til, at disse Byens Bønder blev Selvejere; men for at forskaa, hvilket Gods det var for Bønderne, saa man man vide, hvad der gik forud, og som i saa høj Grad trykkede Bønderne, jeg skal ^{her til a.} nu om Hovepligten, der bestemte, at hver Bønde skulde præstere en Menngde Arbejde paa Hovegaardene, adskillige af disse blev drevet udelukkende ved Bøndernes Arbejde. Under Adelsvolden blev hele Landsbyen nedlagte og omdannede til Hovegaard; dette i Forbindelse med Hovepligten var højst uheldigt for Bønderne, ligesom det var en Hindring for Agerbrugets Ophoust. Hovebønderne maatte give Høide paa Hovegaardene ~~saar~~ for Maskearbejde saavel i Laa = som Høsttiden gunstige Dage, og dette medførte, at deres egen Jord forsømtes. I 1771 blev Forholdet mildnet noget, idet det bestemtes, at der af en Gaard paa 6 Td. Høstkovv kun maatte forlanges 48 Spaandage og 96 Gangdage; men Gods =

ejerne var meget utilfredse med denne Forordning, det efter
deres Mening umuliggjorde en forsvarlig Drift af Hovedgaardene.
Endelig 1850 kom en Lov om Afløsning af Hovedet. —

§ Festereseriet var ogsaa en Hindring for Fremstribte Godseje-
rens ejede Gaarden, og Festeren havde kun Gaarden paa
Livstid og havde saaledes ingen Interesse for Fremstrib-
den, han vidste ikke, om hans Børn blev Fester efter
ham, eller Gaarden blev givet andre i Feste. Desuden
havde man Plavnsbaandet, som i 55 Aar fra 1733 til 1788
paatvilede den danske Konges Lands mandlige Medlemme
indenfor visse Aldersgrænser, og som gik ud paa, at de
ikke maatte forlade deres Fædres Land. Hermed kunde
kunne bestemmes, hvem det skulde indskrives til Soldat;
han kunde udlage, hvem han vilde af sine Bønder
mellem 14 og 36 Aar, og det blev forbudt Bønder, som var
optaget i Rullen, at forlade Godset. Loven blev Plavns-
baandet udvidet til at omfatte Fiden fra det 9. til det
40 Aar, yderligere bestemtes, at naar en Soldat efter endt
Tjeneste ikke vilde overlage en Festeqaard paa det

Gods, han hørte til, kunde Godsejerne afgive ham til Tjen-
 ste ved et hvervet Regiment i en Tid fra 6 til 8 Aar, under-
 tiden indtil 10 Aar. Herunder kunde saaledes træde ud-
 kjente Soldater til at tage anord en forfalden Fjeldgaard. Præn-
 derne var næsten for Livstid bundet til det Gods, hvortil ~~han~~ ^{de} hørte.
 Endelig 1788 kom Forordningen om Skavsbaandets Ophævelse.

] Fællesskabet var ogsaa en Hindring for Fremstidts. Landsbyens
 Gaarde laa tæt samlet, og omkring hver Gaard laa Tøften, som væ-
 sentlig benyttedes til Gaardsplads og Haver; Og saa i Agerlandet
 havde hver Gaard sin Andel; anen denne var splittet i mange
 Paaalodder alt efter Beliggenhed og Kvalitet. Denne Ordning
 der gav alle Gaarde Andel i både god og daarlig Jord, havde
 til Formaal, at stille alle lige an. H. l. til Jordens Godhed
 og Beliggenhed, en Gaard kunde have ^{indtil} ~~mindst~~ 30 Brodder.
 Man var tvungen til at have samme Dykørings tætnis og
 at lade alle Arbejdet i Markene udføre paa samme Tid.

Driftsformen var i Reglen Fævangbrug, der efter Tær be-
 nyttedes til Ring, Byg og Græs, den Vang, som var udlagt
 med Græs, samt Hornvængene, naar Hornet var indhøvet,

(Overd.) benyttedes til Erøsning af alle Lejorne i Følleskeab.

Den Mand, som gennem flere Aar havde søgt at riste Bønderne til Kamp for Friheden og til at brøde deres Lejndoms, var Hans Herman Barfoed; men det var en vanskelig Opgave, for Bønderne var forsagte og daarlige stillet i økonomiske Henseende, og hans Vidskommen fandt heller ikke Autoriteternes Anerkendelse; men trods alt lykkedes det dog Barfoed at redde to af Godsene for Bønderne nemlig Gods Nr. 2 Fanebjerg og Nr. 3 Bønderskov samt en Del Præbods.

Low Fats for sin Vidskommenhed blev han valgt til Godsforvalter for begge de store Gods, der blev frigjorte, samt for Byerne Tjøvelde og Ridsinge og senere Udby. Han styrede det hele med stor Dygtighed indtil sin Død 1787; han boede i Dams og blev kun 47 Aar gammel. Forvalter ^{Barfoeds, der} som Lejer af en Gaard i Follum i Aarene 1775-76 og 77. Forvalter Barfoed blev kaldt Niens gode Engel. 150 Aar efter Godsens Støb blev reist en Mindestue for den gode Mand ved Slotskirke. Stuen har følgende ^Fafskrift: Minde om Hans Herman Barfoed, Forvalter for Godsene Nr. 2 og 3 m. m. Han kaldtes Niens Engel, fordi han samlede Fæstene og hjalp dem til Velvære og Frihed 19/9. 1769. Han

styrede disse Godser til sin Død 1787. De saakendelige Bønder
 ders Bøvinger i 5te Led paa Godsset No. 3 sætte denne Mindeskrift
 1919. Der foreligger en betydelig Samling Dokumenter vedr.
 Gods No. 3, og der findes i disse riktigt en Del Udfø af Forretning,
 men jeg har ikke haft den fornødne Tid til at gennemgaa
 og afskrive det.

Udstykningskortet for Haldby maatte vise, at Byen den Gang
 havde samme Form som i Dag, og den har riktigt haft samme
 Form langt tilbage i Tiden. Byen er i den nyere Tid blevet
 lidt længere, nemlig mod Vest fra Hans Jørgens Hansens Gaard
 og mod Øst fra den gl. Skulønge, som ligger N. Hansens og mod
 Nord de to Huse, som ligger ved Glemmevej. Paa Nordsiden af
 Byen ^{der} har ligget 10 ~~huse~~ H. J. Hansens Gaard ligger paa sin gl. Stads.
 Jørgens Hansens og C. Thomsens ~~huse~~, som er delte, har ligget paa den
 Stads, hvor Maskinsmedkeriet findes. Magne Jørgensens Gaard
 ligger til Dels paa den gl. Stads, men er dog lidt mod Øst.
 Harald Petersens Gaard har ligget hvor M. Jørgensens Villa er bygget.
 N. Larsens Gaard har beholdt sin gl. Stads. N. Rasmussen og
 Mads Rasmussens Venkes Gaard, som er delte, har ligget hvor nu

Lagtes Hjemsted boer; denne Stads har tilhørt Hr. Rasmussens
 Gaard indtil Hjemsted for ca. 40 Aar købte den, og den davorind
 Bygning, blev i adskillige Aar benyttet til Kappelans-Bolig.
 Alfred Petersens Gaard laa, hvor Smedjen nu findes, og Hr.
 Andersens Gaard havde sin Stads paa Hjørnet af Ostermars-
 vej, hvor Valdemars Jensen nu boer. Hr. Hansens Gaard ligger
 paa sin gamle Stads og den yderste Gaard mod Ost laa, hvor den
 gl. Kulebænk findes, som tilhørte Hr. Hansens; den er forøv-
 rigt først forsvundet 1887, da Hovedparcellen blev lagt til
 hans Gaard; anden Gaarden var udstykket paa et tid-
 ligt Tidspunkt, allerede omkring 1807. Paa Sydside
 af Gaarden ligger Gaardene endnu paa den gamle Stads
 som allerede nævnt, blev 5 Gaarde flyttet ud paa Mark.
 Degneboligen fandtes, hvor Sørensen boer, og Deg-
 nens jord gik et Stykke nord paa langs Ostermars-
 vej. Degneboligen paa 9 Fag blev solgt 1801 for 600 Rdd.
 Rytterskolen eller Fr. d. 4. Skole er Romannens Hus med
 i Byen, og Skolejorden laa paa nordre Side af Vejen fra
 H. f. Hs. Gaard mod Bryggestuen; den gamle Skole

blev benyttet indtil 1883, da den nuværende Skole blev bygget.

Rejemedien ligger ved Gadekoret, det hvor Hans Nohr og P. S. Jepsens Hus ligger, den er først nedrevet omkring 1890.

Jeppe Nohr siger i Forordet til en Bog som han kaldte "Mit min Hjemstavnssaga", at Arkivstudier staa for det ^{fleste} som noget gabende kedsommeligt; men for mig er det det morsomste paa denne Jord. Det er en ^{det} som Fortryllelsen er at ~~man~~ ^{faa} ~~man~~ ^{man} faa i et gult Dokument, saa hindsattes man til rørende Tider, ^{med} ~~man~~ forlangt hindsatte Mand sa. der til os med dens nu og barste Prosa. Med det rette Dokument i min Haand er jeg i Flue sammen med hvem, jeg vil; man kan gøre sig til samtidig med enhver Begivenhed, enhver Katastrofe i Landfundets og den enkelte Liv. Naar jeg har valgt at lide disse Ord af Nohr, saa er det fordi at jeg vil føre mine Tilhørere et godt Gyltke tilbage i Tiden og skildre for dem, hvorledes Livet levedes i Landsbyen den Gang.

I Had os gaa et Fes Hundrede Has eller lidt mere tilbage i
 Tidens og saa gaa en Fes igennem Byen, saa vil vi faa at se, hvil-
 ke forarmede Beboere Byen har; vi vil faa at se, at ikke alle
~~Her~~^{Her} er beboede, det kan skyldes den store Død eller Pesten,
 der tidligere har bragt Gen; men mange ~~Her~~^{Her} har ogsaa
 ode siden Svenskenes Nærvarelse her indtil 1697. Den 8.
 Marts 1661 blev lost paa Øst- og Vestre Herredsting, at
 der fandtes 244 aldeles ode og afbrudte ~~Gaarde~~^{Gaarde} og desuden 67
 brostfaldige ~~Gaarde~~^{Gaarde}, ~~til hvilke~~^{hvor} intet ~~er~~^{var} saaet. Høndergaardene
 bestod i Reglen af 2 eller 3 Længer af rustede Bygning, og
 de fleste havde ingen Skovden, hvorved der til op kom Fide-
 brande. Gaardene var lave og lækkelige samt straaetækket.
 I 7 Aaret 1685 kom den største Ulykke som Møntboerne
 nogen Tinde har haft. Livgardens til Hest fik et
 Hænderkvarter her og dens Chef var Oberst Samuel Chri-
 stopfer v. Flessen, som blev ^{Mons} Amtmand ~~her~~. Nu be-
 gyndte der en Udsøgning og en Udplyndring af Be-
 folkningerne, baade hvad angik Tunge og Fødevarer;
 ingen maatte føre noget udenfor Gen uden Oberstens

Tilladelse, han fik Tilnavnet. den Orde. I de 12 Aar han regerede
 her paa Qwen maatte Bønderne slæbe og trække for ham, og de
 blev under Arbejdet mishandlede i høj Grad; hvis de blev
 gæde, fik de Frygl. Allvegen anvendte Gaardene Frygl-
 metoden overfor Bønderne; ikke en Gang i Historien kæn-
 de ^{de} vorre med Fred, de blev opyttet i Ansigtet og Gaardene
 huggedes dem i Benene med deres Spor, saa Blodet
~~tøb af dem~~ ^{flød.} Endelig 1697 blev den onde Fless Regimente
 forbi; men dermed var Armoden og Fattigdommen
 langt forøget. Præsten Jens Vith skriver saaledes
 i sin *Forberetning* i 1720 om en Gaardmand her i
 Byen, at paa Gaarden sad kun ^m ham og Hønen; de var
 saa forarmede, at de havde ikke Raad til at have Tjen-
 nestefolk, saa man kan nok tænke sig, at med de
 Hjælpsmidler, det den Gang stod til deres Raadig-
 hed, er det ikke muligt, de har kunnet faa ud
 af Jorden, de har næppe kunnet faa mere end
 det lille Brød. Markene har sikkert ikke ydet os
 meget efter saa mange Aars Slendighed. Samme

umiddelbart for 1720 havde været meget dårlige, i 1719
 var der Misvæksel. Folk og Fæ led Nød, paa Vejene og ved
 Gaardene støjede Udgangsog og Tiggere for at finde
 en Gavn til at bjerpe Livet ved.

Jeg bad os gaa igennem Byen, Nede ved Edehørdet ser
 vi Edebrønden med den store Brøndkamm omkring
 og den høje Brøndvippe ved Liden. Hvis vi paa vor Tur
 møder en Døng eller ung Mand, saa er han sikkert i
 Bøtser og har en rød Topline paa Hovedet. Hvis vi
 er Brøndvoque, saa er der sikkert Huvfading, og
 Hestene er magre og liden med Hovedene. Hvis det
 er en ældre Brønd, der sidder paa Vognen, saa har han
 en stor sort Hat paa Hovedet, og det lange hvide Haar han
 har med over Skuldrene; han har en ~~stort~~ Skødebrakke
 kort i Livet, men lange Skøde; i Frakten er blanke
 Poloknapper; han har Knæbentlæder og har store Ud-
 hoser, maaske har han en hvid Vadmelts Brystlug, og
 en mørkebrun Vadmeltsvest med Poloknapper. Hvis det
 er Pindag har han sin Stone med, han er iført et mørke

grønt Vadmelsskud og et Liv af lidt lysere Farve; udenover
 har hun en Frøje, der er hæftet sammen paa Pøgsteb med et
 stort Løvsparnde. Hun har Hovedfortæde paa (det er jo for
 Resten højmoder og fine at gaa med Hovedfortæde
 i 1943); men under Fortædedet borer hun det brede Liv,
 Korskæde med agte Skriplinger og fine Litschaand hænges ned
 fra det perlesmykkede Nakkeslykke; hun har maaske
 Løvsparnden paa Thone; de gaar over i Histen, der har
 haard sin Plod, og ingen vover at sætte sig, hvor han ikke
 har Ret til at sidde. Manden sad til Højre og Kvinden
 til Venstre, og hvis vi gaar med, vil vi faa at høre, at Menigheden
 synges Kingos Salmer, hvad Løgnerpræsten Hr. Jens Vilh siger,
 ved vi ikke; men det er sikkert med myndige Røst Ord,
 han har holdt sin Prædiken, og den har sikkert haft
 en anseelig Frangde. Tinneglasset er nok blevet vendt
 om end en Gang. Naar vi forlader Histen, ~~vi~~ faar
 vi maaske set nogle Mennesker, som er stillet i Gabe-
 stok udenfor Hestekøkken, og den havde man troet til at
 aphyllte paa, for det var Mennesker, som ikke havde
 opfyldt deres Helligdagspligter.

Jeg kan jo ogsaa tænke, at det er en Hverdag, vi er paa Van-
 dring; maaske der skal være Pyslavne, saa møder vi Oldem-
 mændene, han kommer ud af sin Gaard med et Høhorn i
 Haanden, han sætter det for Munden og saa blæser han af
 sine Lungenes fulde Kraft; det lyder ikke godt; men det
 er noget som han høres, og det er Oldemændens Signal
 til Pysmændene, og nu kommer de ud fra deres Gaarde.
 Vi tænker os, at Pyslavnet er med paa Dampbadsen med et Træ
 i Midten og 14 Piler i en Rundheds uden om, hvor ~~der~~ ^{der} har
 sin Piler, og hvor Stordisager Stads paa sin Piler, og saa forige
 Forhandlingerne under Oldemændens Ledelse. Hvad Forhand-
 lingen drejer sig om, beror jo paa hvilken Aarsid Slavnet
 holdes. Hvor jeg har været for, drives Pysens Jorden i Tævangodde
 i Fællesskab; det skal altsaa bestemmes om de forskellige Vange
 og det første, det skal ske, er, at efter om alle Fred er hangt
 og om alle Slign er i Orden, for efter Pysloven skal alle Fred
 være i Orden til Voldemissedag, og da Pysen her har Eres-
 rang mod Gøtternes i her, og samme Pys har Eresrang
 der falder sammen med os, saa kommer vi til at

red Lønnen i By eller ogsaa Fastelevensridningen som
 med efterfølgende Dans og Festligheder var^{de} hele Aften.
 Her paa Qven kaldtes disse Fastelevensstijer for at man
 holdt Kræng, og det hele foregik paa en af Gaardene
 i vedkommende By, og der dansedes i Gæstestuen.
 ] Naar jeg mente, at det var ved Bystævnet eller ved By-
 ondenses Forhandlinger at alt blev drøftet, som an-
 gik Byens og Logens Antagender, saa skyldes jeg ogsaa
 at sige, at man paa det Tidspunkt jo hvostem havde
 Logansmaal eller nogen af de orange Sammenslutnin-
 ges, som kendes i vore Dage. Det kommunale Llyce
 har jo for et Par Tid siden holdt 100 Aars Jubilæum, og
 Landboforeningen, som vel er en af de største Sam-
 menslutninger vi har, mangler endnu et Par Aar i
 at kunne holde 100 Aars Jubilæum. Brandforsik-
 ring, som vi i vore Dage synes er uundvørlig, er ogsaa
 nyere, det ældste Byggningsbrandforsikringselskab,
 vi har her i Landet, er den alm. Brandf. f. Landb.,
 og dette Selskab har nylig holdt 150 Aars Jubilæum.

Nörens Brandforsikring, som i Dag har ca. 5000 Medlem-
 mes med en Forsikringssum af over 60 Mill. Kroner etsi-
 skende heller ikke. Den første Gjæve, ~~som~~ blev lagt til denne
 Forening, ~~skete~~ for ca. 90 Aar siden, og Foreningen i sin
 nuværende Form er kun 70 Aar. Det er da let at forstaa, at
 det var en Ulykke for de Mennesker, hvor der opstod Flden-
 brand, og som derved mistede deres faa og fattige Ej-
 endele; jeg har jo allerede nævnt, i hvilke brandfarlige
 Boliger, de havde deres Hjem. Naar alle deres Ejendele
 var opslugt af Lønnen, ~~og~~ kunde de faa indledt et
 Brandbrev hos Forigheden, det vil sige, at de fik
 Tilladelse til at gaa fra By til By og sammenslutte
 de nødvendige Midler til at faa samlet lidt af det
 nødvendige Behov igen. For ca. 90 Aar siden skete en
 stor Fldenbrand paa Nyord og den Gang blev der overalt
 her paa Øen foretaget en Fordsamling for at hjælpe
 de Brandlidte. Det gamle System, den gl. Frandsby
 var i et og alt præget af Hjælpsomhedens Aand, den
 enestillede den anden, hvis det da ikke, som en

af vore Forfattere skrevet, opfaldedes som en Sligt.
 De gl. Brøndebyer var ret primitive, de bestod i Reg-
 len af Køkken og Bryggers med Stenqulv, det vil sige, at
 Gulvet var lagt af toppede Brøsten, desuden Dagligstuen
 paa 3 Fag, her fandtes Tranqbordet med Gaasebeakken
 og Hjørneskabet; i dette opbevarede Manden de få
 Værdigenstande og Værdipapirene, som han var i Be-
 siddelse af, Ved den modsatte Væg fandtes Sengesta-
 den med Omkæng for, og hvis det var lidt ind over
 det almindelige, var det en Himmelseng. Gæstestuen eller
 Gæstestuen ~~her~~ fandtes Skabe, Dragtkiste og Klædekist
 indeholdende Familiens Forraad af Linned og
 Vadmaal samt Skrogene, intet blev købt i Forret-
 ningene, alt blev forarbejdet hjemme; man havde
 Uld og Hør som blev spunnet af Husets Høne og
 Siger; ~~som~~ ^{der} derefter blev sendt til Færdning og
 Vævning; der fandtes næppe en Brandby uden at
 der fandtes mindst en Væver, og han havde nok at
 bestille. Skredene sad ikke den Gang hjemme

paa sit Voksted og arbejdede; men han gik fra Gaard til Gaard og sad der i flere Dage og syede, ~~og~~ ~~hvor~~ hvad Familien skulde bruge.

Der fandtes den Gang som nu nogle Menestker, som skulde underholdes af Samfundet; men det var vorrentlig ældre uddidte Menestker, Aldersrenten eksisterende ikke. Disse Menestker gik paa Omgang hos Bønderne, en Dag paa hver Gaard, her fik de saa Hosten ved Familiens Bord, og imellem Maaltiderne maatte de saa gøre lidt Nyttelig, hvis de var i Stand det til. Det blev betragtet som en Pryde for en By, hvis der fandtes Fattighus i Byen, for saa gik ^{det} roligt ud over Bøerne der med at have de fattige paa Omgang. Her i Loque har staaet en Stord mellem Sollers By og Loque forsaunderskabet angaa dette Gjøgemaal.

Figgeriet var en brandplage. Figgerne slog sig sammen i Flokke og hjemsøgte Byerne, og naar de var flere i Tallet, kunde de jo lettere tvinge Bøerne til at give sig, hvad de ønskede, og derfor valgte ~~de~~ Stoddes =

konnger eller Pættelfogder, som jeg for har nævnt i H. L.
 en tegl. Forordning af 1735. Deres Opgave var at drive disse
 Tiggerbander ud over Logestellet. Från fik de itæke for deres
 Arbejde; men maas de havde været ude i bændes Med for, saa
 skulde de have fri Kost hos Bonderne; men blev det til
 at de skulde have 4 Pk. for hver Tigger, det oppebragte.
 Lønne blev det endnu værre for Tiggerne; hvis de liggede uden
 lovtigt Tæskud, skulde de straffes, de kunde risikere af kom-
 me i Høns Fingthuis.

I Alt gik efter bestemte Regler i det gl. Bondeligen
 ogsaa ved Bordet. Man havde sin Plads for Bordet
 den, paa Tranqbancken langs Vinduerne sad Ar-
 bejdsmanden, Karlen og Drungen, nedest sad Børn-
 ne; paa den modsatte Side havde Tiggerne deres
 Plads, ved de Maaltider, hvor det varkede Løbenad
 maatte de staa op, mens de spiste; ved de øvrige
 Maaltider kunde de tage Plads paa nedest paa
 Tranqbancken.

I den gl. minste Bondekost bestod om Sommeren af 5

Maaltiden; 1) Dagsvæ bestaaende af Høgesild og Løbe. 2) Mellemmad Kl. 9a/10 best. af 1 eller 2 Rundbenummer Brod med Smør og Ost. 3) Middagsmad Kl. 12 best. af Fløstesuppe, Asten, Kål, Vandgrød eller sød Vælling, men stedsvis Fløste enden i slegt eller kogt Filtstand som Aftenmad eller Filtmad. 4) Middags Kl. 4a/5 best. af Smørbrød og endelig 5) Aften, naar Dagens Arbejde var endt; dette Maaltid bestod af Vandgrød og Mælk. I Høsttiden serveredes des gl. Øl, Brændevin, Ligtebrød og Hvedekage.

I Det Tidraam, som vi har beskæftiget os med, havde dog ogsaa nogle Fremskridt og Forbedringer; men de blev ligesom i vore Dage ^{ikke} modtaget med hvidt Velby. Det var i dette Tidraam at de saakaldte Flytterkoler af hvilke vi har en her i Soqvad, blev bygget. Tankte sig en saadan Skole skulde bygges af brændt Løv og Regentømmer. Skoleholderen skulde have 2 Stuer, Sengestuen, Forstuen og Køkken foruden det store Rum som Pønsene skulde sidde i, og alle de mange store Vinduer, ~~der~~ des skulde være i en saadan.

Bygning, siktes en Gdselighed at bygge raadsmann
 Salær, og dem fik vi endda 10 af her paa Gen. ^{thvorn}
 skulde betale, ingen andre end Samfundet, dette var
 det, Udgifterne blev valdt over paa, den Gang som
 i vore Dage, og man havde dog, klaret sig godt med
 de ^{gamle} Deque, som havde undervist Ungdommen lidt i
 Latinsk eller rundt paa Bøndergaardene, hvad skulde
 en Bønde dog bruge al den Gørdoms til.

§ Konfirmationerne blev ogsaa indført i dette Fidsann,
 heller ikke den blev anodtaget med Velvilje.

§ Lognefogedinstitutionen er en lde fua Ting, som er
 blevet bevaret igennem Tidene. Lognefogdenne kendes
 allerede i det 16. Aarhundrede og bevarer ogsaa
 under Tiden som Bøndefoged. Hvad dens Funktion
 var ved, har man ingen Oplysning om. Den nuværende
 Ordning er gennemført i det. Forordn. af 11. Novbr.
 1791, og Lognefogedens Pligter i vore Dage er normalt
 at udføre Ordren fra Politimesteren, samt bistaa
 Dommen i visse Anliggender; endvidere er

Loqaesfogedem i Reglen Løgsdommand, og han forstogt
borgerlige Nielsen.

∫ Saaledes som jeg har søgt at skildre Livet i Keltby,
maglv. har det ogsaa været i Loqaets anden Bygd, ja,
overalt her paa Møss; Hver By havde sin Oldermann
og sit Byfogedem, Byfogedem og Vedtægterne har
ikke afvæget meget fra hinanden.

∫ Tidene skiftede, og meget har forandret sig; og
det er sikkert varisteligt for vor Tids Ungdom at
forstaa, at for 200 har siden ^{var} Forholdene saaledes
som jeg har skildret, og dog har sikkert den Tids
Ungdom været lige saa glade og tilfredse, som
∫ er det i vore Dage.

∫ Jeg har søgt at give en Skildring af Loqaet her,
saaledes som det var i gl. Dage; og saaledes som
Livet levedes i den gl. Landby, hvor det hele ommes
var en Familie, Bede Funge kendte man ikke meget til. Bønderne be-
talte sine Afgif^{ter} med Korn, Arbejde og lidt Funge. Hvert var en ejellig Gæst i
hans Boornes, han betjente sig uden, haa han kørte til Klost., havde han
Korn, Huder ell. andre Forstøtles med i Vognene, og han ligesom fattede Salt,
Vind og lign. Sine Tjenestetolk lærte han med Uld, Vatter og Fostes

samt lidt Ting.

Jøntroes af Jes kan få bekræftet, hvad jeg har fortalt ved at læse de gl. Dokumenter og Protokoller, som findes paa Landsarkivet eller Rigsarkivet i København; Jø kan ogsaa aflegge Besøg paa Nationalmuseet eller paa Frilandsmuseet i Lyngby, der vil J kunne få se de gl. Hædningstykter, Støtstene samt gl. Gaarde, Huse og Væstesteder. Ja, J behøver endda ikke rejse saa langt for at få se adskilligt af det, ~~som~~ jeg har nævnt, J behøver blot at aflegge et Besøg paa Nords Museum, det er ikke saa langt borte og det er tilmed gratis. Eggenæs Bibliotek vil ogsaa kunne faas Oplysning om mange Ting.

J Det er en ^{bes. Bogen} Bygning, som jeg har undgaet at nævne og det er vor gl. Kirke; men ^{Egnaden} er, at jeg mener, at Foretæn er den rette til at give en Skildring af den. Jeg har heller ikke omstalt Lognet i den nyere Tid fra ca 1800 til vore Dage, et Tidrum hvor et mere moderne Styre er blevet indført. Det vilde være meget, som vilde være interessant at behandle, men det maa gemmes til anden Lejlighed.